

Ons Heem

OVER BIJEN

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

JG. 35, 2 * LENTEMAAND 1981

Dit nummer werd samengesteld door verbondsvoorzitter drs. Jan Gerits.

LEES IN DIT NUMMER :

J. GERITS, Over bijen	29
E. VAN AUTENBOER, « Van soete bieën... »	30
E. VAN AUTENBOER, De bijengilden van Sint-Ambrosius in het oude hertogdom Brabant	40
J. MOLEMANS, De Sint-Ambrosiusgilde van Sint-Huibrechts-Lille	61
Sprokkelingen	66
Van heem tot heem	71
In onze Verbondsfamilie	74

ZONDEN EEN BIJDRAGE : L. Stockman, Aalter; F. Sillis, Mortsel (2); D. De Boeck, Erpe; H. van Dommele, Sint-Niklaas; J. David, Grimbergen; V. Margot, Sao Sebastian da Amorei (Brazilië) (2); R. Ruys, Wichelen; J. Spanhove, Bree; J. Gerits, Eksel (11); Z.E.H. M. Vermeulen, Roesselare (4); H. Vannoppen, Erps-Kwerps (7); G. Ravyts, Lebbeke.

VAN EN VOOR ONZE LEDEN :

B. BIJNENS, *Koksijde Centrum, Oostduinkerke Kruwerspad*, Woesten, 1980, 42 blz. Te bestellen : Dienst voor Toerisme, Gemeentehuis 8460 Koksijde.

Ons medelid Bert Bijnen heeft in deze brochure zijn jarenlange ervaring en studie nopens « kruwen » of « geernaars (= garnalen) vangen te lyve in plaats van te peerde » neergeschreven. Alle termen van dit ambacht worden voor de toeristen en belangstellenden uitgelegd. Archieffoto's van authentieke paardevissers worden afgebeeld. De geschiedenis van elk type verteld. Het boekje bevat verder nog een mooie wandeling door de kustgemeente Oostduinkerke, thans een onderdeel van Koksijde. Een schat aan volksgebruiken verteld door een fijnzinnig kenner van de streek. A.L.

B. BIJNENS, *Westhoek zonder grenzen*, Poperinge, 1980. Te bestellen : Dienst voor Toerisme, Koksijde, Gemeentehuis, B-8460 Koksijde.

Een zeer nuttige info-brochure over het Westland (Veurne-Ambacht) en de Westhoek van de Nederlanden-in-Frankrijk. Gepland in 1977 tussen de V.V.V.-kantoren uit België en de S.I. van de Comités Départementaux de Tourisme du Nord, kon deze brochure eindelijk in 1980 verschijnen. Alle bezienswaardigheden per dorp en stad worden ongeacht de grens vermeld. Een kaart met de toeristische routes vervolledigt het geheel. Gesneden brood voor de toerist maar ook aanbevolen aan de kustbewoner. A.L.

G. DE CLERCQ, *Een mijnwerker getuigt. Donker leven in Zuid-Oost-Vlaanderen en Henegouwen*. Gent, Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen;

Brakel, J. Brackman; 1980, 111 blz., ill., portr.

Een schrijvend verhaal over het leven en het werk van onze Vlaamse mensen in de Waalse steenkolenmijnen in een nuchtere, zakelijke en eenvoudige taal zonder « grote woorden ». In mensenwaardige toestanden, zonder gezinsleven en met de dood in de buurt hebben deze mensen gewroet en geslaafd voor hun boterham en gevochten voor een mooier en edeler bestaan. Dit persoonlijk getuigenis is een waarachtig dokument over de sociale geschiedenis van ons volk, dat jaren uitgebuit werd. F.S.

G. DEFOUR, *Loridans Kring - Met Hert en Ziel Pittem, 1904-1979. 75 jaar van vallen en opstaan*, Pittem, 1980. Te bestellen : Guido Defour, Tiengedebodenstraat 13, 8870 Pittem, tegen de prijs van 50 fr. + 10 fr. op p.r. 467-1120391-31.

Het boekje is een historische schets van het toncelleven in een dorp met kulturele traditie. Het werkje is een overdruk van verschenen bijdragen in een Westvlaams weekblad en is zeker geen luxeditie. Loridans kring kreeg zijn naam van notarisstichter Loridan en hield « 75 jaar stand ». Wij wensen elk dorp zo'n geschiedenis van zijn toneellevén. A.L.

A. DE GROEVE en R. VANCRAEYNEST, *Gedenkschrift Onze-Lieve-Vrouwecollege Oostende 1878-1978*, Oostende, 1979, 33 blz. Te bestellen tegen 100 fr. + 10 fr. port op p.r. 000-0026707-32, O.-L.-Vrouwecollege, Vindictivelaan 9, 8400 Oostende.

Een kijkboek met veel leuke foto's, die « fijntjes » aan mekaar gepraat worden door twee van onze medeleden. Maar wat een studie en eruditie veronderstelt zo'n boek. Alle details van iedere gebeurtenis zijn wetenschappelijk juist verantwoord. Er komen onbekende zangmeesters en schoolmeesters om het boekje kijken, oratorianen verschijnen, het bisschoppelijk kollege wordt gesticht, de principaals defileren, de fanfare speelt zo schoon ze kan en de mannen van « Hermes » springen uit de startblokken. Dit werk is een voorbeeld voor andere kollegevieringen. A.L.

Over bijen

Opgedragen aan alle
inkers in Vlaanderen

TER INLEIDING

De bijenteelt of imkerij was eeuwenlang — reeds in de middeleeuwen — een aktief boerenbedrijf, dat men in de meeste hoeven in Vlaanderen aantroef. Dank zij de bijenteelt beschikte men over was voor verlichting en liturgisch gebruik en over honing voor voeding en voor bereiding van honingwijn of andere feestdranken, o.m. *clareyt*, een heerlijke drank, bereid uit honing, wijn en kruiden, die reeds in de middeleeuwen bekendheid genoot. In dat opzicht heeft de bijenteelt dus ook iets te maken met onze streekgastronomie.

Verschillende jaren geleden drukten wij reeds de wens uit een speciaal nummer van *Ons Heem* te wijden aan het veelzijdig en boeiend onderwerp *Bijenteelt, honing en kaarsen* (1). Thans zijn wij in de gelegenheid aan onze verbondsleden en lezers een bundel artikels aan te bieden, die althans één aspekt van het door ons vooropgestelde onderwerp belichten, nl. de bijenteelt. Nochtans vindt men in dit nummer geen bijdragen over de geschiedenis van de eigenlijke imkerij, zoals die in de loop van de eeuwen door ons volk werd beoefend. Daarover kan men inlichtingen vinden in het belangrijk werk *Het Vlaamsch bieënboek* (2) van Edmond Leysen (1888-1967) en in de *Geschiedenis van de landbouw in België* (3) van ir. Paul Lindemans (1890-1968). In deze alleve-

ring van ons verbondsblad ontleedt dr. Eugeen van Autenboer een processtuk betreffende de bijentienden in 1561 te Turnhout. Als specialist in de geschiedenis van het gildewezen, was hij ook de aangewezen man om een « status quaestionis » samen te stellen omtrent de bijengilden van Sint-Ambrosius in het oude hertogdom Brabant. Die merkwaardige publikatie kan een aansporing zijn om ook elders zulk overzicht te maken, bijvoorbeeld in Limburg. Aan de hand van het voorbeeld uit Sint-Huibrechts-Lille toont dr. Jos Molemans aan hoe zulke studie op het plaatselijke vlak kan ondernomen worden. Het ligt immers voor de hand dat ook op het gebied van de geschiedenis van de bijenteelt, en van de verenigingen, welke haar bevorderen, nog heel wat detailonderzoek verricht moet worden, als men tenminste een verantwoord algemeen beeld van de bijenteelt in het verleden wil bekomen.

In de huidige tijd, waarin de mens op zoek is naar natuurgetrouwe voeding en waarin de streekgastronomie — hopelijk de échte! — gepropageerd wordt, geniet vanzelfsprekend ook de bijenteelt meer belangstelling. Dat komt o.m. tot uiting in de bijenteeltkursussen, in tentoonstellingen betreffende de produkten van de bijenteelt, in bijenmarkten enz. Hoewel zulke initiatieven in de eerste plaats een kommercieel en winstgevend doel nastreven, hebben zij toch ook een volkskundig en ambachtelijk aspekt en illustreren zij een aloude landelijke bedrijvigheid in ons heem. Ook in de heemkundige kringen groeit de belangstelling voor de bijenteelt, als oude ambacht. In heel wat heem musea treft men dan ook voorwerpen, o.m. bijenkorven enz., aan, die daaraan

(1) Vgl. *Ons Heem*, XXIX, 1975, blz. IX.

(2) E. LEYSEN, *Het Vlaamsch bieënboek. Praktisch handboek van bieënteelt*, Turnhout, 1943, 276 blz. Men kan ook raadplegen: J.B. STERKENS, *De praktische bieman*, 3de druk, Hoogstraten, 1925, 224 blz.

(3) P. LINDEMANS, *Geschiedenis van de landbouw in België*, II, Antwerpen, 1952, blz. 433-470.

herinneren. De heemmusea van Oevel en Herenthout, in de Antwerpse Kempen, bewaren trouwens merkwaardige honingperzen.

Tenslotte drukken wij de wens uit dat het speciaal nummer *Over bijen* talrijke heemkundige werkers mag inspireren om in hun eigen heem de studie van de bijenteelt en

« Van soete bijen »

Honing betekende eeuwen geleden het enige zoetmiddel voor het weinig gevarieerde voedsel. Dat was nog niet alles. Het produkt van de nijverige bijen werd aangewend voor het vervaardigen van de kaarsen die onmisbaar waren in het liturgisch gebeuren: overtreders van ambachts- en anderè reglementen werden meestal veroordeeld tot het schenken van kaarsen. En ... was er dan ook niet de mede of honingwijn? Het houden van bijen was voor vele arme pachters een welgekomen aanvulling van het schrale inkomen.

De bijenteelt kent een zeer lange geschiedenis. Reeds in de vóórhistorie was de honing van wilde zwermen een lekkernij voor de zwerfende volksstammen. De Capitulariën van Karel de Grote vermelden meer dan eens de honing. Voorzag de Salische wet (1) geen strenge sankties voor wie het waagde biekorven te ontvreemden?

Alle verboden ten spijt bleef de honing de belangstelling van sommige personen gaande houden. De schoutrekeningen vermeldden meer dan eens het ontvreemden van bijen, zoals te Weelde in 1438-39 (2) en te Turn-

(1) P. LINDEMANS, *Geschiedenis van de Landbouw in België*, II, Antwerpen, 1952, blz. 453; R. VAN HASSELT, *Over «Bieboeren» in West-Noord-Brabant*, in: *Jaarboek de Ghulden Roos*, IV (1944-45), blz. 14.

(2) A.R.B. (Alg. Rijksarchief Brussel), *Rekenkamer*, 12984: *Rekeningen schout W. van Rode*, 1438-39, fol. 3v°.

van alles wat daarmee samenhangt aan te vatten.

Deze bundel wordt opgedragen aan alle inkers in Vlaanderen, die in het beoefenen van de bijenteelt een aloude traditie in hun « heem » voortzetten.

Eksel.

drs. J. Gerits,
Verbondsvoorzitter.

hout in 1534-35 (3) en in 1541-42 (4), alsmede te Arendonk in 1570-71 (5). In 1497 diende de schout te Turnhout op te treden tegen een onverlaat die een vat bijen had bedorven met eenen steke (6).

De pastorale bijenteelt was vroeger zeer in trek: de inkers trokken met hun korven buiten hun woonplaats naar streken die bijzonder gunstig waren voor de oogst (7).

Uit een getuigenis van de 70-jarige Claus Piecx uit Turnhout blijkt dat hij met zijn bijen naar Holland en elders reisde en met zijn dieren ook terug naar huis kwam (8).

Uit Wouw en Roosendaal gingen de bijenboeren hun korven vooral in Zuid-Beveland en Walcheren (boomgaarden) plaatsen (9), terwijl de inkers uit de Meierij in de lente naar Gelderland trokken (10).

Buiten de gekultiveerde bijen bestonden

(3) A.R.B., *Rekenkamer*, 12984: *Rek. schout W. van Rode*, 1434-35, fol. 9v°.

(4) A.R.B., *Rekenkamer*, 12987: *Rek. schout L. van Hasselt*, 1541-42, fol. 4v°.

(5) A.R.B., *Rekenkamer*, 12988: *Rek. schout H. van Mechelen*, 1570-71, fol. 17.

(6) A.R.B., *Rekenkamer*, 12986: *Rek. schout P. van Mechelen*, 1497, fol. 3.

(7) LINDEMANS, a.w., II, blz. 461. De pastorale bijenteelt stond in tegenstelling tot de sedentaire.

(8) S.A.T. (Stadsrarchief Turnhout), *Productieboek*, 1561-62, fol. 3v°.

(9) R. VAN HASSELT, a.w., blz. 19-20.

(10) H. DONKERS, *De bijenteelt in de Meierij in vroeger tijd*, in: *De Kleine Meierij*, VIII, 1955, nr. 5, blz. 3.

er ook nog wilde zwermen. Aan wie hoorden zij toe? Aan de heer. Dit blijkt zeer duidelijk uit sommige domeinrekeningen (11). Dit had voor gevolg dat ook het onderscheppen van wilde bijen werd verpacht.

Honing betekende een bron van inkomsten. Het sprak vanzelf dat de overheid hiervoor tienden eiste zoals ook voor de lammeren. Deze belasting betekende niet het tiende deel van de honing, maar wel het inleveren van elke tiende zwerm die ingekorfd werd (12). Deze moesten in de Kempen geleverd worden tijdens de oogstmaand samen met de lammertienden (13).

De tienden werden oorspronkelijk in natura betaald, maar zij werden later vervangen door geld. Was dit voor de bijen wel altijd de moeite? Uit een proces dat in 1561 te Turnhout door Jan Diels en konsoorten gevoerd werd tegen het kapittel vernemen we hierover meer. De getuigenissen die naar aanleiding van deze betwisting werden verzameld brengen ons nader tot de wereld van de inkers (14) en handelen terloops ook over het houden van ganzen. Wat kwamen de verschillende getuigen verklaren?

2 juni 1561

1. KERST VAN GHESTEL, ongeveer 63 j., wonende Hoog Darisdonk te Oud-Turnhout. Sinds 45 jaren hield hij 17 of 18 stokken bijen evenals zwermen. Hij was nooit gemaand geworden noch door het kapittel noch door wie ook om tienden te betalen. Sinds 19 jaren had hij 7 of 8 ganzen gehouden en hiervoor

(11) R. VAN HASSELT, a.w., blz. 17-18. — Blijkens het manuaal van pastoor B. Geerts (1595) had de pastoor van Kontich recht op de bijentienden. R. VAN PASSEN, *Geschiedenis van Kontich*, (Deurne) 1964, blz. 697. — In Retie vermelden de dokumenten ook het waslicht dat de «bielieden» aan de kerk schonken. Als tienden? E. SNEYERS, *Bijdragen tot de geschiedenis van Retie*, (Retie), 1972, blz. 135.

(12) P. LINDEMANS, a.w., II, blz. 457.

(13) P. LINDEMANS, a.w., II, blz. 457.

(14) S.A.T., *Productieboek*, 1561-62, fol. 1 - 4v°.

soms tienden gegeven nl. 9 myten de gans.

2. ANSSEN GHEELUYTEN, ongeveer 62 j., wonende op de Heysie (Heizijde). Hij zorgde sinds 32 of 33 jaar voor bijen en sinds 16 of 17 jaar ook voor degene die bij hem gezwermd waren. Hij was eigenaar van jonge zwermen, maar hij had nooit iets betaald. Eenmaal had hij ganzen gehouden die in het goed van de lieden liepen. De dienaar van de heer, Huyb de Koe, had daarom een gans meegenomen, maar hij was nooit om ganzzentienden gemaand geworden.
3. CORNELIS WILLEMS (?), ongeveer 30 j. oud. Sinds 3 jaar had hij bijen en zwermen gehouden, maar hij had niets aan het kapittel moeten alstaan en hij was ook nooit gemaand geworden.
4. ROMBOUT ROMBOUTS, ongeveer 25 jaar. Alhoewel hij sinds 4 jaar bijen hield, en jaarlijks zwermen, was het afstaan van tienden hem vreemd. Twee jaar geleden was hij door een hem onbekende persoon gemaand geworden, maar hij had dit bevel naast zich gelegd. Hij was immers de mening toegedaan dat er geen bijentienden dienden gegeven te worden.
5. PEETER VAN DORNE, ongeveer 60 j., wonende op Schorvoort. Het kapittel noch een afgevaardigde had, aan hem, die zich sinds 33 jaar met bijen onledig hield, enige bede of geld gevraagd. Onlangs, 2 of 3 jaar geleden, was hij gemaand geworden door Symon Hermans. Hij kweekte geen ganzen.
6. GEERT FAEYENDRIES, ongeveer 60 j., wonende te Zevendonk. Sinds 30 jaar was hij imker, maar hij had nooit aan het kapittel tienden, noch in geld noch op een andere wijze, afgestaan. Voor zijn vele ganzen had hij evenmin iets moeten geven of was hij daarvoor gemaand geworden.
7. JAN GHEUKENS, 59 of 60 j., wonende onder Winkel. In de 25 jaren dat hij met bijen bezig was — soms meer soms

minder — had hij nooit tienden moeten atstaan noch voor zweremde noch voor andere. Er was hem nooit iets gevraagd geworden. Hij hield geen ganzen.

8. JAN VAN PEER, 59 j., op Schorvoort. Hij had nooit tienden gegeven alhoewel hij reeds 20 jaar lang bijen had gehouden. Hij was zelfs nooit voor zwermen gemaand geworden.
9. CLAUS VAN DOREN, ongeveer 67 j., op Schorvoort. Gedurende 35 jaar — tot 14 jaar geleden — had hij aandacht aan bijen besteed : 6, 7 of 8 stokken zonder voor zwermen betaald te hebben. Enkele jaren geleden, 6 of 7 jaar, was een dienaar Huyb de Koe met Symon Hermans de bijentienden komen opeisen, maar hij had hun bevel niet opgevolgd.
10. GILLIS SLAETS, ongeveer 50 j., wonende onder Zevendonk. Zijn vader, Jan Slaets, had sinds hij, Gillis zes jaar oud was, bijen gehouden en hijzelf sinds 20 jaar. Nooit hadden vader en zoon bijentienden gegeven.
11. FRANS PROOST, ongeveer 65 j. oud, uit Turnhout. Toen hij te Gierle woonde had hij zich 32 of 33 jaar met bijen beziggehouden : hij had nooit bijentienden afgestaan en hij was daarvoor ook nooit gemaand geworden, zelfs de laatste 6 jaar niet, wanneer hij te Turnwas komen wonen.
12. MERTEN VAN DE VLIET, 54 j. op Schorvoort. Sinds 35 jaar had hij nooit tienden aan kapittel of afgevaardigde betaald en hij was daarvoor ook nooit gemaand geworden.
13. PEETER STYNEN, ongeveer 70 j., wonende te Oud-Turnhout. Wel 50 jaar achter elkaar had hij zijn tijd besteed aan bijen : soms 30 stokken, maar soms slechts 6, 8, 10 of 12 *nae gelegenheit vanden jaer*. Hij had nooit iets neergeteeld alhoewel hij wel eens gemaand was geworden door Huybrecht de Koe, dienaar van de schout. Van ganzen was hij niet op de hoogte.

25 november 1562

14. CLAES PICX, ongeveer 70 j., wonende 50 jaar op de Broecxzyde. Gedurende gans die tijd had hij zorg gedragen voor 6, 8, 10, 12 of meer stokken, soms wel 40 of 50 : hij had daarvan zwermen. Nooit had hij daarvoor iets gestort. Een genaamde Kaykeese was nochtans 16 jaar geleden eens bij hem geweest. Hij had hem meegedeeld de opbrengst van de bijentienden gepacht te hebben en vroeg zijn aandeel. Daar Claes weigerde dit verzoek in te willigen, dreigde Kaykeese, die in dronken toestand verkeerde, verscheidene malen hem te slaan. Uit vrees had hij toen 3 of 4 st. gegeven. Van ganzen wist hij niets af. In een doorgeschrapte tekst verklaarde de getuige dat hij met zijn bijen naar Holland en elders trok en dat hij ze ook terug naar huis bracht.
15. PEETER POELS, 70 j., wonende op Darisdonk. Deze getuige had sinds 53 of 54 jaren steeds bijen gehouden : 6, 8, 10, 12, 20 of 30 stokken *naeden tyt des jaers*. Slechts éénmaal — dit was 18 of 20 jaar geleden — had hij betaald : om geen last te hebben had hij enkele penningen gestort in handen van iemand wiens naam hij vergeten was. Omtrent 12 jaar geleden was Huybrecht de Koe, dienaar van de schout, tot bij hem gekomen : hij had hem 1 st. geschonken om zijn beesten gade te slaan *int schudden*. Over tienden kon hij niets vertellen evenmin als over ganzen.
16. HENDRIK STYNEN, ongeveer 47 j., had binnen de vrijheid sinds 25 jaar 6, 10, 12, 16 of 18 stokken gehad, maar had nooit tienden afgegeven. Toen Huybrecht de Koe deze tienden kwam opevragen, had hij dit geweigerd want hij had vroeger ook nooit betaald.
17. PAUWELS THYS, ongeveer 53 j., had de laatste 30 jaren onder Rode gewoond. Sedert 25 jaar had hij bijen gekweekt, maar had nooit tienden gegeven. Slechts éénmaal was hij daartoe gemaand geworden door de dienaar van de heer

Hendrick Haesdonck, kanunnik van Sint-Pieterskerk te Turnhout. Hij was op dit verzoek niet ingegaan vermits hij tevoren nooit iets gegeven had. Over ganzen wist hij niet mee te spreken.

18. WILBOERT THRS was sinds 15 jaar onder Zevendonk gehuisvest. Te Turnhout had hij bijen gehouden en slechts dit jaar had hij voor zwermen gezorgd. Hij had nooit iets betaald.
19. PEETER STUYCK, ongeveer 63 j. wonende te Oosthoven *aende vestgracht*. Sedert 23 jaar had hij zich voor de bijen geïnteresseerd : 6, 8, of 10 stokken en zwermen. Hij had nooit iets betaald en was evenmin gemaand geworden tenzij het vorige jaar door Symon Herman. Over ganzen kon hij niets zeggen.

9 september 1561

20. GOYVAERT HENRICK THEUS, 60-61 j., zorgde sinds meer dan 30 jaar voor bijen te Postel en Bladel zonder ooit iets gegeven te hebben of gemaand te zijn geweest. Een drietal jaren geleden had hij van de prochiaen van Vosselaar de *smaelthienden* en *biethienden* aldaar gepacht. De ganzentienden had hij nooit durven opeisen. In deze verklaring werd ook een belangrijk feit geschrapt. De getuige verklaarde te Postel vernomen te hebben dat Luyck Lox en andere bijenboeren vertelden dat te Brussel bedongen was dat er geen bijentienden moesten gegeven worden.
21. HENRICK BEYS, 72 à 73 j., had zes jaar geleden een zwerm gehad. Hij had slechts éénmaal bijentienden betaald : 2 blanken. Dit was gebeurd omdat Huybrecht Piccx gedreigd had hem voor de rechter te brengen. Van ganzen kon hij niets vertellen.
22. HENRICK VAN MIERDE, 53-54 j., hield sinds omtrent 30 jaar bijen en zwermen. Alhoewel hij meermaals gemaand werd, had hij nooit bijentienden willen geven. Zeven jaar geleden had hij de *smaelthienden* van het kapittel ge-

pacht, maar hij had nooit bijentienden ontvangen.

Huybrecht Piccx alias de Koy had in verband met zijn ganzen zijn hond *gecalengierd* of beboet. Om deze *braeck* te lossen had hij de *ganstienden* moeten ophessen. Verder wist getuige zich niets meer te herinneren.

23. MICHIEL SYKENS, 72-73 j., had 60 jaar lang bijen gehouden en daarna zwermen. Nooit had hij bijentienden gegeven en nooit was hij daartoe gemaand geworden. Hij had nooit ganzen gekweekt.

De bijenboeren beperkten zich niet, zoals hoger reeds vermeld, tot het plaatsen van hun stokken of korven in eigen streek of omgeving, maar, naargelang het seizoen, zochten ze met hun dieren andere oorden op. Moet het verwondering wekken dat ze daar moeilijkheden ondervonden met de plaatselijke bijenhouders? Ook toen bestond er concurrentie of naijver. Enkele voorbeelden kunnen dit illustreren.

Op 15 augustus 1558 was Peter Derghendt, 62 jaar oud, landman, kerk- en bedemeester, wonende te Reet bij Kontich, *naede oude maniere van doene*, met koning, hoofdman, deken en gildebroeders van zijn parochie naar Boom getogen. Met andere geburen namen zij deel aan de ommegang. Na afloop hiervan was hij met zijn gildebroeders een herberg bij de kerk binnengegaan.

Daar had Derghendt het aan de stok gekregen met Claes Schuerwege in verband met de bijen. Uit de woorden die zij met elkaar hadden, blijkt dat de bijenhouders van Turnhout niet wilden dat de imkers van Reet, Boom en Rumst hun bijen op Kemnisch grondgebied kwamen plaatsen en zij hadden hen zelf hun bijen afgenomen (15).

In 1604 verklaarde Adriaan van Beeck, ingezetene van Turnhout, sinds enkele jaren gewoon te zijn plaatsen te huren in het land van Grimbergen om zijn « biestokken » neer

(15) A.R.B., Rekenkamer, 646. fol. 241-241v°. P. Derghent had met een bierpot op het hoofd van Claes geslagen.

te zetten. Deze bijenzwermen werden na enkele tijd terug naar Turnhout gehaald. Hij had dit reeds 4, 5 of meer jaar kunnen doen zonder tegenstand te ontmoeten. Dit was volgens getuige zeer normaal: de inkers van Laken, Grimbergen en andere dorpen kwamen hun bijen in de Kempen zetten om daar *die blomme van de heye* te genieten zonder dat zij daarvoor enige oppositie ondervonden. Het houden van bijen was immers een *vrije neuringhe*.

De meier van Grimbergen, Guiliam Stroobant, had echter in 1601, uit eigen autoriteit vier « biestokken » of korven in beslag genomen. Volgens hem behoorde Grimbergen niet tot Brabant, dus...

Nog andere bijenboeren uit de Kempen kwamen getuigen. Volgens Jan van Berousel, 56 jaar oud, kwamen vroeger inkers uit het kwartier van Brussel, zoals Laken, Grimbergen en omliggende plaatsen tussen Brussel en Mechelen, hun bijen naar de Kempen brengen. Hijzelf had zijn korven te Laken op het hof van Ossegem en te Zellik neergezet. Dat was gebeurd zonder moeilijkheden: hij had de toestemming van de eigenaar van de grond. Andere bijenboeren reisden, volgens hem, naar Holland.

Deze verklaringen werden bevestigd door de 54-jarige Adriaan Moelants die al 36 jaren bijen kweekte.

Volgens Govaert Gheerts, 59 jaar, uit Dessel, kwamen talrijke bijenboeren uit Brussel en omstreken hun korven op de Postelse heide en in Holland zetten. Hij kon het weten want hij hield zich sinds 30 jaar met bijen bezig.

Simon Maes, 71 jaar, was 28 of 29 jaar actief met bijen. Ook hij getuigde dat inkers van Brussel en Vilvoorde hun diertjes naar de Kempen brachten. Hijzelf voerde sinds 28 of 29 jaar zijn bijen naar Brussel naar *elcken sayssone van bloeme* (16).

Een halve eeuw later rezen er weer moeilijkheden op. Cornelis van Deuren Tho-

mass., Sebastiaan Jan Cornelis en Cornelis Druyts, wonend onder de stad en het land van Turnhout, verklaarden op 16 mei 1659 voor schepenen dat de bijenboeren van en omtrent Mechelen sinds menigte van jaren hun bijen kwamen zetten en laten vliegen te Turnhout en omgeving. Dit gebeurde zonder dat iemand hen daarover lastig viel. Omgekeerd trokken die van Turnhout met hun korven omtrent Mechelen zonder dat zij daarom moeilijkheden ondervonden.

Andere bijenboeren kwamen deze verklaring bevestigen. Thomas van Deurn en Jan Proost, ingezetenen van Turnhout, wisten te vertellen dat een zekere Henrick van Pelt, eertijds waard in de Spiegel te Mechelen, en Willem Dierxken met hun bijen binnen Turnhout waren gekomen: de eerstgenoemde deed dit sinds 18 jaar en de tweede sinds 8 jaar. Ook Jan Ooms, wonend omtrent Mechelen, was sinds enkele jaren een bekende in Turnhout (17).

Processen kunnen soms zeer leerrijk zijn. Van groot belang zijn de vonnissen die zeer uitvoerig uitwijden over de gronden van de betwisting of het geschil. Dit blijkt zeer duidelijk uit een vonnis dat in 1610 door de Raad van Brabant werd geveld (18).

Drie inwoners van Baarle, nl. Jan Aert Cornelissen, Adriaen Jan Peeters en Henrick Adriaen Jan Peeters waren in konflikt geraakt met Henrick Clusius, schout van Turnhout en mede-officier van Merksplas. De zaak was tenslotte aanhangig gemaakt bij de Raad van Brabant. Wat was er gebeurd?

De geschiedenis begon in 1605. De drie mannen en hun voorouders waren vóór 1, 10, 20, 30, 60, 80 en meer jaren gewoon geweest met hun bijen te rijden en te varen *over al ten platten lande, zoë inde kempen, hollant, zeelant ende elders* waar zij dit wensten. Zij plaatsten hun bijen waar zij het goedvonden en lieten ze daar staan vliegen en *weyden*,

(17) S.A.T., *Schepenregister*, 1658-65, fol. 18.

(18) A.R.B., *Raad van Brabant*, 722: *Registre van de geëxtendeerde vonnissen vanden jare 1610. Boven-griffie*, fol. 79-83.

zolang het hen beliefte en zonder ooit door iemand lastig gevallen te zijn. Toen kwam het incident te Merksplas: bij manier van afpanding en zonder vonnis had men daar 27 van hun stokken weggenomen. Waarom? De aanklagers begrepen het niet. Zij hadden hun bijen geplaatst *in de wilde heye* zoals gewoonlijk en zonder zich af te vragen aan wie de grond toebehoorde. Mochten die van Merksplas of de schout zich daarom het recht aanmatigen op te treden zonder hen vooral in rechte aan te spreken of een vonnis te hunnen laste te bekomen? De schout had werkelijk ingegrepen tegen alle rechtsgewoonten in. Dit was de reden waarom de aanleggers hun toevlucht hadden gezocht bij de leenmannen van het Consistorie van den Horen (19) als hun *ordinarise rechters*. Zij waren de mening toegedaan dat de schout moest veroordeeld worden niet alleen om hen schadeloos te stellen, maar ook om de biestokken terug te plaatsen waar hij ze gehaald had of hen de waarde ervan te vergoeden samen met de profijt die zij daar anders zouden van genoten hebben. In geval van proces moest hij, al was het onder borg, de biestokken teruggeven om te verhinderen dat ze zouden *bederven oft verergeren*.

Hoe reageerde de schout op deze eisen? De aanklagers hadden, volgens hem, niet het recht hem voor de leenmannen te dagen want hij had de « biestokken » niet gezien en hij had er zich evenmin mee gemoeid: hij had ze noch weggenomen noch iemand last gegeven dit te doen. Alles was te goeder trouw gebeurd. Inwoners van Merksplas die zich met bijen bezighielden, waren zich bij hem als hoofdofficier komen beklagen: verschillende personen uit de omgeving hadden *grootte vluchten oft menichte van byestokken neergezet opte gemeynte ofte heyde* die door erfkoop behoorde, respectievelijk, aan Turnhout en Merksplas en dit tot *grote beschadicheyt* van de bijenboeren van deze laatste gemeente. Hij was dus, volgens zijn verklaring, verplicht geweest op te treden.

(19) Rechtbank die zich in Brabant over jachtmisdrijven uitsprak.

De schout hanteerde nog een ander stevig argument. Door ordonnantie of *caerte* van Anthonis, hertog van Brabant, was het *expresselyck* verboden, op de pene van 12 st., biestokken van buiten te brengen op de *gemeynte* waar zij niet *gericht* (geen recht bezitten) waren (20). De schout was verplicht deze *breuck* te ontvangen en in rekening te brengen.

Om zich volledig van zijn plicht te kwijten had hij in de kerk van Baarle doen afkondigen dat alwie « biestokken » had neergezet of gesteld en daartoe niet gerechtigd was, deze terstond moest wegnemen. Indien de betrokkenen zich aan dit gebod niet stoorden, dan zouden de korven van rechtswege weggenomen worden en zou er nog een boete moeten betaald worden.

Na deze publikatie had de schout zijn stadhouder te Merksplas opdracht gegeven goed op te letten: de biestokken van vreemde personen die hij op de gemeentelijke gronden zou aantreffen, moest hij doen verwijderen. Bovendien moest hij van deze bijenhouders een boete van 12 st. eisen en doen betalen.

De schout meende ook dat het onjuist was aan te nemen dat de inkers hun biestokken overal mochten zetten in de gemeenten waar zij niet woonden, tegen wil en dank van de grondeigenaars die zelf bijen hielden. Deze mensen konden immers benadeeld worden *inder blommen ende het vuytrooven vanden hoonich*. Daarom kon hij moeilijk aanvaarden dat de leenmannen, volgens zijn aanklagers, een tegenovergesteld vonnis zouden geveld hebben. Hij nam er nochtans akte van

(20) Over welk charter is hier sprake? Antoon van Boergondië was hertog van Brabant van 1406 tot 1415. — Volgens H. DONKERS, *a.w.*, blz. 5 was een privilege van Willem IV, hertog van Kleef, gedateerd van 3 mei 1548, het oudste Nederlandse voorbeeld van overheidszorg ter bevordering van de bijenteelt. — De Staten van Holland en West-Friesland maakten het de bijenboeren van Brabant moeilijk door hun plakkaat van 2 mei 1663. Het was wel typisch dat de inwoners van de Verenigde Provinciën hun bijen naar Brabant mochten brengen, maar niet omgekeerd. H. DONKERS, *a.w.*, blz. 5.

(16) C. THEYS, *Bijenteelt of « die blomme van de heye »*, in: *Eigen Schoon en de Brabander*, XXX (1947), blz. 29-31; P. LINDEMANS, *a.w.*, II, blz. 461-462.

dat de gedaagden bekend hadden 27 « biestokken » geplaatst te hebben in een gemeente waar zij niet gericht waren en ook dat zij niet onkundig waren van de klacht van Merksplas. Zij konden niet voorwenden de oude observantie en voornoemde publikatie niet te kennen. Het sprak dan ook vanzelf dat zij in een boete van 12 st. per « biestok » zouden vervallen.

De stadhouder was opgetreden zonder daarvoor speciale akte of vonnis te hebben: hij handelde dus op dezelfde wijze als wanneer hij de dieren van vreemde personen in de schutskoye verzamelde tot het schot oft den breucke was voldaan. De schout beveerde niets af te weten van het verwijderen van de bijenstokken. Het was hem alleen bekend dat zijn aanklagers ongeveer 200 bijenkorven in Merksplas hadden geplaatst.

Volgens de schout had zijn stadhouder alleen maar weggenomen naar advenant dat de breuck soude hebben mogen bedragen. Zijn enige doel bestond erin de eigenaars te kennen en de boete te ontvangen. De aanklagers konden niet beweren dat hij, de schout, wat dan ook zou geëist hebben. Hij had hen alleen gewezen op het misbruik en hij had hen verder verwezen naar de stadhouder om een overeenkomst te sluiten. Dit was volgens hem de reden waarom hij niet strafbaar was. Trouwens, hij verklaarde zich bereid de biekorven onder het storten van een borg terug te geven.

De aanklagers antwoordden op 19 februari 1606. Beide partijen verdedigden op 31 september en 14 oktober 1606 verder hun standpunt. De leenmannen van het Consistorie hadden op 18 april 1606 een vonnis interlocutoir uitgesproken. Er kon onmogelijk een definitief vonnis geveld worden vooraleer er meer informatie ingewonnen was over de door de partijen aangehaalde feiten. De gedaagde, in casu de schout, werd verwezen tot de kosten.

Op 20 september 1608 vroegen de aanklagers, vertegenwoordigd door de procureur en Hendrik Adriaensens dat de getuigenissen van de schout zouden verwijderd worden of dat er geen rekening zou mee worden

gehouden. Ze waren immers tijdens het proces gefabriceerd!

De schout wedervoer op 27 september dat deze getuigenissen wettelijke bescheiden waren die grotelijks dienden tot verifikatie van zijn beweringen. Hij vroeg dat ze behouden bleven.

Beide partijen bleven op 20 oktober 1608 bij hun eis. Vijf dagen later besloten de leenmannen in een vonnis incidentaël dat de stukken bij het proces bleven, maar dat er mogelijkheid bestond om opmerkingen te maken. Op 14 november 1608 kwam de procureur van de aanklagers aan het woord.

Op verzoek van de luitenant van de warandmeester van Brabant spraken de leenmannen hun vonnis uit. De gedaagden — schout en luitenant — waren verplicht de « biestokken » te restitueren zoals ze waren ten tijde dat ze weggenomen waren. Bovendien moesten ze zorgen voor restitutie van de profijten die ze daarvan zouden gehad hebben — volgens de schatting van deskundigen — en dienden ze tevens de kosten te betalen.

De schout was vanzelfsprekend niet opgetogen met deze uitspraak. Binnen de vastgestelde tijd van 10 dagen liet hij bij de griffier van het Consistorie beroep aantekenen door notaris L. van den Eede in aanwezigheid van getuigen. Om de zaak te kunnen vervolgen diende hij van de aartshertogen brieven van appellatie te verwerven. Hij had zich daarvoor op 14 februari 1609 tot de Raad van Brabant gewend.

Nadat hij de toelating had gekregen, daagde de schout op zijn beurt de warandmeester en de leenmannen van het Consistorie van de Horen vóór de Raad van Brabant. Tegen de vastgestelde datum werden deze verplicht de processtukken, samen met een behoorlijke inventaris opgemaakt door de griffier of de klerk, op te zenden naar Brussel. Er moest dus nagezien worden of het vonnis diende verbroken te worden door het van nul of geender waarde te verklaren of tenminste door te oordelen dat het ondeugdelijk slecht en ten onrechte uitgesproken was geweest.

Adriaen Peeters en Cornelis werden op de 22 mei 1609 ontboden. Beide partijen met hun procureurs verklaarden zich akkoord een verdere datum af te spreken om voort te procederen.

De schout verzocht rekening te houden met alle nieuwe feiten en redenen. Hij moest zijn verzoek laten inschrijven op de rol van de Raad in aanwezigheid van de partij of haar procureurs. Mr. Peeter Parys, advocaat van Jan Aert Cornelisse en konsoorten, werd daarom gedagvaard op de vergadering van 3 juni 1609. Hij verklaarde in te stemmen met de bijvoegsels op vaarwaarde dat hij er zijn opmerkingen mocht aan toevoegen.

Beide partijen verklaarden op 7 oktober 1609 dat hun betwisting een proces in geschilte was en dat de Raad van Brabant recht zou spreken.

Het verdikt viel op 26 maart 1610. De raadslieden hielden met verschillende punten rekening: het proves dat door de gedaagden schriftelijk aanhangig was gemaakt, het vonnis dat op 31 januari 1609 door de leenmannen was geveld en de open brieven van beroep (22 mei 1609). De Raad van Brabant oordeelde na rijp overleg dat de meier en de leenmannen een slecht vonnis hadden geveld en dat er terecht beroep werd aangetekend. De eerste aanklacht was niet ontvangbaar en de aanklagers werden verwezen in de kosten, zoals die door de Raad zouden vastgesteld worden. Hiermee schijnt het doek over een langdurige procedure gevallen te zijn.

Op het einde van de 16de eeuw ontstonden er moeilijkheden met inwoners van Beerse en Vosselaar die hun bijen kwamen zetten binnen Hemiksem.

Uit een getuigenis van 30 december 1597 bleek dat de 75-jarige Jan Boelaerts (Vosselaar) gedurende één zomer met zijn bijen te Zandhoven op het goed van een weduwe Elsken van Legers gestaan had.

Anna Lemmens, weduwe Andries van Aken, bevestigde dat haar man vroeger op die zelfde grond drie jaren achter elkaar zijn korven gezet had.

Michiel Coppens, wonende onder den clockenslach ende jurisdictie van Turnhout,

stond 5 of 6 jaren te Hemiksem op het gebied van Javens en te Kontich op dit van Cornelis.

Ook Lambrecht Scheylkens was te Hemiksem geweest met meer dan 10 stokken!

De heren van Sint Bernaards zagen zich verplicht op 7 mei 1599 aan de buitenlieden te verbieden hun stokken in de heerlijkheid en jurisdictie van Hemiksem te brengen. Dit was maar de herhaling van een ouder verbod dat de moedwilligen niet had kunnen weerhouden hun bijen in Hemiksem te komen neerzetten tot nadeel van de ingezetenen. Wie het verbod overtrad zou gestraft worden met de verbeurdverklaring van zijn « biestokken » zonder dat daarvoor een speciale rechtsvordering noodzakelijk was: de ene helft werd aangewend tot profijt van de officier en de andere helft voor de kerk van Hemiksem (21).

Het lijdt geen twijfel dat de plaatselijke bijenhouders met lede ogen moesten aanzien dat vreemde imkers op hun gebied neerstreken. Wanneer zijzelf niet toegelaten werden op andere plaatsen, dan kon het hen moeilijk ten kwade geduid worden als zij dezelfde maatregel toepasten op lieden die uit die onvriendelijke streken afkomstig waren. De weerslag van hun houding is terug te vinden in de keuren van menig dorp en vrijheid. Dit moge blijken uit volgende voorbeelden.

BRECHT (1495)

De bijen van personen die buiten Brecht woonden mochten daar niet gebracht worden tussen Sint Jansmis en bamis indien de Brechtenaren niet welkom waren in die vreemde plaatsen. Wie zich aan dit verbod niet stoorde, verviel in een boete van één oude schilt (22).

(21) L. DE SCHEPPER, *De honichminnende liefhebbers van Sint Ambrosius (1708-1788)*, in: *Oudheid en kunst*, XXXIII (1941), blz. 30-32.

(22) J. MICHIELSEN, *De Keuren van Brecht (gemaakt ten jare 1495)*, in: *Oudheid en kunst*, IV (1906), blz. 77.

DEURNE (16de eeuw)

Niemand mocht, naast zijn eigen dieren, bijen van buiten zetten, op verbeurte van 20 schellingen Brabants, boete die moest betaald worden door degene die deze korven aanvaardde. Indien een inwoner op deze inbreuk werd betrapt, dan moest hij ze binnen de 24 uren verwijderen. Hij liep nogmaals een boete van 20 schellingen op wanneer de bijen bij de volgende controle nog niet verwijderd waren. Daarbij bleef het niet! De bijen werden ten behoeve van de heer verbeurd. Niemand van binnen of buiten het dorp mocht zonder toestemming van de drossaard bijen of stokken plaatsen op straf van verbeurdverklaring van deze dieren (23).

GEEL (1559)

Het was iedereen van buiten verboden binnen Geel bijen neer te zetten dichters dan den Loonschen ende Houtemsche aert en elders rondom binnen den bedryfve op boete van 2 Karolusgulden voor den heer: zowel de verhuurder als de zetter dienden bekeurd te worden. Dit gold ook voor de voorbyen die als buytenbyen beschouwd werden. Elke ingezetene was verplicht met zijn korven te blijven in zijn aerdt in de heide zodat er geen klachten konden binnenkomen (24).

KALMTHOUT (1541)

Wanneer iemand van buiten met bijen in de vroente kwam staan om hueren nootdurft in de heybloeme te halen binnen palen en eigendom, dan moest hij voor elke stok aan de meier 12 stooters oft synen goede betalen. Wie aangetroffen werd in de lieden verchynst goed, volstond met 6 stooters brabants. De meier mocht hem hiervoor besetten. Indien de betrokkene weigerde dit bedrag te voldoen, mocht de meier uit elke stal

(23) G. DE LONGE, *Coutumes du Pays et Duché de Brabant. Quartier d'Anvers, V, Brussel, 1875: Costumen van het dorp en de Hoofdbank Deurne*, blz. 310 (art. 444).

(24) J. ERNALSTEEN, *Keuren. 2. Gheel*, in: *Oudheid en kunst*, XXVI (1935), blz. 32 (art. 42).

één of meer stokken halen tot het vluchtgeld (belasting van de zwerm) vereffend was (25).

MERKSEM EN SCHOTEN (1545)

Niemand die buiten het dorp woonde was het toegelaten zijn bijen te komen zetten zonder eerst het *gemoede* te verwerven van de heer wiens gebied hij uitgekozen had, op de boete van 1 Karolusgulden voor de heer: hij moest ook vooraf betalen voor zijn plaats (26).

Na Sint Jan Baptist in de midzomer mocht geen enkele inwoner bijen van buiten het dorp aanvaarden op dezelfde boete van 1 Karolusgulden, half voor de heer en half voor de kerk. De heer mocht elke persoon aan wie hij twijfelde dwingen de eed af te leggen (27).

OOSTMALLE (1665)

Het was verboden bijen van buiten te brengen en te zeiten, tenzij zij afkomstig waren van plaatsen waar de inwoners van Oostmalle in het voorjaar hadden mogen « staan ». De heer of zijn stadhouders konden nochtans afwijkingen toestaan. De boete *Duché de Brabant. Quartier d'Anvers, V, Brusperson* op wiens erf of grond de korven gezet werden: deze man zou bovendien nog ter korrektie van de heer staan (28).

Wanneer er ruzie of twist ontstond in verband met het *neersetten van bien*, zou voortaan iedereen zijn dieren plaatsen tot een vlucht, zodat niemand anders daardoor benadeeld zou worden. Telkens er klachten binnenliepen, verbeurde de schuldige 6 gulden. De aanklager of *geïnteresseerde* moest nochtans de *wettelycke woete* van de over-

(25) P.J. VERHOEVEN, *Keuren van Calmp-hout (16^e-1541)*, in: *Oudheid en Kunst*, IV (1910), blz. 58 (art. 58).

(26) F. PRIMS, *De Keuren van Merxem en Schooten*, in: *Bijdr. tot de geschiedenis van het oude hertogdom Brabant*, XVIII, n.r., V (1927), afl. 4, blz. 279 (art. 58).

(27) F. PRIMS, *a.w.*, blz. 279 (art. 59).

(28) T. DE MOLDER, *Cuerboeck vanden Dorpe van Oostmalle*, in: *Oudheid en kunst*, XXVI (1935), blz. 7 (art. 26).

tredding doen en bewijzen dat hij dit niet nagelaten had (29).

VOSSELAAR (1544)

Op 25 juni 1544 besliste de gemeente dat niemand van buiten zijn bijen in het dorp van Vosselaar mocht brengen of dat niemand ze mocht aannemen op boete van 2 Karolusgulden, half voor de heer en half voor de aanbrenner. Binnen de drie dagen na het opleggen van de boete moesten de bijen verwijderd zijn, want anders verbeurde de bezitter een dubbele boete (30).

WESTERLO (1515)

Alle inwoners van Westerlo, Olen en Hulshout mochten *buyten bien* op hun erf zetten zonder daarvoor aan de heer zijn *vlueghe* te geven. Hij moest ook aangeven hoeveel vaten van het erf werden gevoerd op de verbeurte van 1 Hollandse gulden (31).

Een vreemdeling mocht niet langer dan 24 uren zijn bijen stellen of zetten onder de

heer op straf van 6 Karolusgulden: deze som moest betaald worden door de verhuurder van de plaats. Wie zijn bijen dan nog niet verwijderde, verbeurde voor elke 24 u. dat hij langer bleef net hetzelfde bedrag. Vroeger — vóór 1612 — beliep de toegestane tijd 3 dagen en de boete 1 Hollandse grote (2/3 voor de heer en 1/3 voor de aanbrenner) (32).

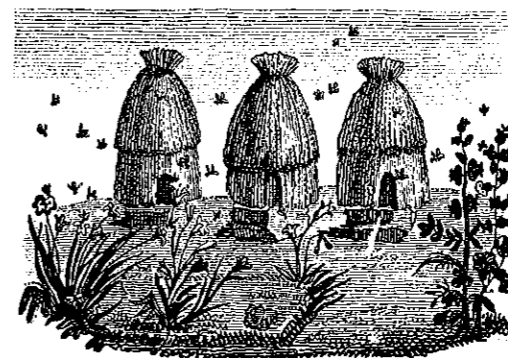
WUUSTWEZEL (1615)

Personen vreemd aan het dorp was het niet toegelaten hun bijen op de heide neer te zetten zonder toestemming van de heer (33).

**

Bovenstaande gegevens maken ons duidelijk dat de bijenteelt een niet onbelangrijk aandeel in het bedrijf van onze voorouders heeft gehad. De overheid zag zich genoodzaakt deze activiteit te reglementeren. De belangen van de dorpsbewoners mochten immers niet verwaarloosd worden!

Turnhout. dr. E. van Autenboer.

Afb. 7.

(29) T. DE MOLDER, *a.w.*, blz. 14 (art. 63).

(30) A. VAN OLMEN, *De keuren van Vosselaar (22 april 1465 - 25 juni 1567)*, in: *Taxandria*, 1910, blz. 40 (art. 27).

(31) J. LAUWERYS, *Keuren van Westerlo (1515) (Westerloo, Oolen, Herselt, Hulshout en Zoerle-Parwys)*, in: *Oudheid en kunst*, XXVIII, (1937), blz. 107 (art. 68). — Dit artikel werd later geschrapt: het ontbreekt in 1612.

(32) J. LAUWERYS, *a.w.*, blz. 107 (art. 71).

(33) K. PEETERS, *De Wuustvezelsche Dorpskeuren (XVe-XVIe eeuw)*, in: *Wesalia*, VIII (1933), blz. 41 (art. 96). — In 1607 moesten de bezetters rondgaan om iedereen te vragen hoeveel beesten, schapen, of honing zij hadden. Wie iets verzweg, werd aangeslagen voor de heer en wie een verklaring weigerde af te leggen, verbeurde 2 Rijnse gulden. K. PEETERS, *a.w.*, blz. 40 (art. 85).

De bijengilden van Sint-Ambosius in het oude Hertogdom Brabant

Het houden van bijen is voor vele mensen, en vooral voor de boeren, een nevenbedrijvigheid geweest die hun bescheiden inkomen kon aanvullen. In de middeleeuwen waren de bijenboeren niet gegroepeerd: het waren enkelingen die zorgden voor honing en was. Zij bezorgden voedsel aan de bevolking, wassen kaarsen voor de eredienst en « mede » aan de dorstige liefhebbers.

Het voorbeeld van de ambachten werkte na eeuwen stimulerend op de eigenaars van « biestokken ». Op zeker ogenblik ontstond bij hen het dringend verlangen om zich te verenigen. In groepsverband was het immers mogelijk niet alleen God beter te dienen, maar vooral hun belangen te verdedigen. Zoals een ambachtsman zijn stiel alleen kon uitoefenen wanneer hij lid van zijn ambacht was, zo wilden de bijenboeren het houden van bijen voorbehouden aan de leden van hun gilde. De concurrentie van vreemdelingen diende zoveel mogelijk geweerd te worden.

Tot op heden werd gemeend (1) dat de bijengilden slechts op het einde van de 17de eeuw zouden ontstaan zijn, maar een bronnenonderzoek heeft ons reeds een dergelijke organisatie in het begin van de 16de eeuw doen kennen.

Op 7 januari 1511 n.st. (2) schonk de magistraat van Mechelen haar zegen aan een kaart of reglement voor enkele ingezetenen en poorters van de stad die het plan hadden opgevat een gilde te vormen. Met welk doel? Zij hadden het voornemen gemaakt een *wassen keersse* ter ere van O.-L.-Vrouw

(1) R. VAN HASSELT, *Over « Bieboeren » in West-Noord-Brabant*, in: *Jaarboek De Ghuden Roos*, IV (1944-45), blz. 13.

(2) S.A.M. (Stadsarchief Mechelen), *Mag. Ord.*, III, 2, fol. 226-227. — Een doorgevoerd archiefonderzoek in andere steden en dorpen kan wellicht nog andere, en wellicht nog oudere biegingden doen kennen.

in de Sint-Romboutskerk te onderhouden. De wethouders stemden erin toe dit reglement goed te keuren zodat ze gemakkelijker hun plan konden verwezenlijken. Het spreekt vanzelf dat de magistraten zich het recht voorbehiielden dit reglement van 6 artikelen te meerderen en te minderen als dit nodig mocht blijken. Hoe luidde de inhoud van deze kaart van 1511?

Elke persoon die zich met bijen bezighield was verplicht in de gilde of *gezelschap* te komen. De leden kozen een hoofdman en twee mannen om het bestuur waar te nemen. Eénmaal per jaar moesten zij de rekening van de inkomsten en uitgaven aan alle leden voorleggen (art. 1).

Elk lid was verplicht 1 st. te geven voor het onderhoud van de kaars. Wie niet in de gilde was, mocht geen bijen houden (art. 2). De jaarlijkse bijdrage bedroeg 1 st. en diende aangewend te worden voor de kaars (art. 3).

Personen die niet in de stad of vrijheid woonden, mochten voortaan hun bijen in de jurisdictie brengen op voorwaarde dat zij woonachtig waren in plaatsen waar de Mechelaars met hun korven welkom waren. Wie van dit verbod op de hoogte was, maar zich daaraan niet stoorde, verbeurde telkens 2 st. voor de kaars (art. 4).

De bijenhouders van de dorpen en de plaatsen waar de Mechelaars toegelaten waren, mochten hun bijen in de stad en vrijheid komen zetten zoals de Mechelaars zelf. Zij moesten daarvoor evenveel betalen als de Mechelaars bij hen verschuldigd waren (art. 5).

In verband met het verhandelen van de bijen werd bepaald dat de koper en de verkoper voor elke transactie 9 myten brabantse aan het gezelschap schuldig waren. Het zelfde bedrag werd geëist van de Mechelaars die buiten de stad en vrijheid koopmanschap bedreven. Wie zulke koop verzweeg,

moest telkens één stuiver voor de kaars betalen (art. 6).

Deze bijengilde heeft waarschijnlijk door de troebelen in de tweede helft van deze eeuw, haar activiteiten moeten staken. In het begin van de 17de eeuw immers verzochten enkele poorters en ingezetenen van Mechelen *volghende het audit herkomen* een gulde of broederschap te mogen oprichten en te restaureren om voortaan de wassen kaars ter ere van O.-L.-Vrouw in de Sint-Romboutskerk te onderhouden. De magistraten betuigden op 16 juli 1606 (3) hun instemming en keurden de kaart van 8 artikelen goed.

Het nieuwe reglement was een kopie van dit van 1511, maar de boeten waren verhoogd (4). Artikels 5 en 6 waren nieuw. Wat hiielden zij in? De meiers van de dorpen die onder de stad ressorteerden was het verboden aan personen van buiten de toelating te verlenen hun bijen ergens in de jurisdictie te plaatsen op de verbeurte van zes gulden (art. 5). Niemand van de gilde mocht *societeit* maken met vreemdelingen op dezelfde boete van zes gulden. Wie hiervan verdacht werd moest zich komen *expurgeren* (= onschuld bewijzen) met de toelating van één der kommuniemeesters (art. 6).

De streek van Mechelen schijnt wel bijzonder geschikt te zijn voor het houden van bijen: de bijenhouders wensten niet beter dan in één gilde verenigd te zijn. In 1659 vroeg Hendrik Cauthals, meier van Muizen, om een bijengilde te mogen beginnen. De magistraten van Mechelen bleken nochtans niet bereid om zonder meer hun toestemming te geven. Ze besloten op 22 april deze vraag nog eens grondig te onderzoeken (5). Daarbij schijnt het dan ook gebleven te zijn

(3) S.A.M., *Mag. Corr.*, IX, 2, fol. 97-98v°.

(4) De eerste vier artikelen waren dezelfde, maar de boeten verschilden: art 2 voorzag een verhoging van 1 st. naar 6 st.; art 3 van 1 st. naar 2 st.; art. 4 van 2 st. naar de kaars van 6 gulden, gelijkelijk te delen door heer, stad en aanbrenner; art. 5 (1511) werd art. 7 (1606). In 1511 voorzag art. 6 een boete van 9 myten brabantse en 1 st. voor het verzwijgen, terwijl art. 8 in 1609 1 st. boete vaststelde en 20 st. voor het verzwijgen.

(5) S.A.M., *Mag. Ord.*, VII, 5, fol. 160v°.

want slechts een eeuw later werd de wens van de meier een werkelijkheid.

Op 10 juli 1758 schonk de magistraat van Mechelen een uitgebreid reglement (15 artikelen) aan de nieuwe *Bie-gulde ofte confreterie* van Leest, één der vijf dorpen van de jurisdictie (6). Twee jaren later, in 1760 kwamen de inwoners van Hofstade-Muizen aan de beurt (7) en nog zes jaren later deze van het gehucht Battel (8).

De bloeiperiode van de Sint-Ambrosiusgilden nam een aanvang in de tweede helft van de 17de eeuw en kende een hoogtepunt in de 18de eeuw. De volgende eeuw zag nog wel enkele gilden ontstaan, maar de meeste verdwenen van het toneel en werden opgeslorpt door gewestelijke organisaties. Deze verenigingen interesseerden zich alleen voor het houden van bijen en poogden deze teelt zoveel mogelijk te verbeteren. Het gildeleven werd hen vreemd. Een gilde kent immers meer dan louter materiële doeleinden.

De bijenboeren verenigden zich overal in de Kempen, Noord-Brabant en Vlaams-Brabant naar het voorbeeld én van de ambachten én vooral van de schuttersgilden. Dit betekent dat zij naast voorschriften in verband met het houden van bijen, ook godsdienstige en sociale plichten dienden na te leven. Alle rechten en plichten van de leden stonden nauwkeurig genoteerd: het verkiezen van het bestuur, het aannemen van nieuwe konfreers, de viering van de patroon, de begrafenissen van een lid, enz.

De bestudering van de kaarten leert ons twee soorten bijengilden kennen. De eerste reeks bevat gilden waarvan de leden zich uitsluitend met bijen bezighielden terwijl deze van de tweede reeks nog een andere activiteit ontplooiden: het schieten met de boog of de buks. Zijn het deze laatste gilden niet die de tijden hebben getrotseerd? Sommige bestaan nog, maar zij herinneren alleen nog door hun naam aan hun oorspronkelijke activiteit.

De meeste kaarten van de bijengilden werden soms bijna letterlijk gekopieerd op die

(6) S.A.M., *Mag. Ord.*, VII 16, fol. 140-144.

(7) S.A.M., *Mag. Res.*, 1787, fol. 164.

(8) S.A.M., *Mag. Ord.*, VII, 18, fol. 68-72.